

تحلیلی بر باورمندی و ویژگی های امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و علائم حتمی ظهور مبتنی بر دیدگاه شیخ

عثمان بن فودی

محسن رحیمی جعفری^۱عبدالله بلو^۲

چکیده:

شیخ عثمان بن فودی یکی از دانشمندان اهل سنت در نیجریه - در غرب آفریقا - حدود دو قرن قبل حکومتی اسلامی تاسیس کرد که او را تبدیل به شخصیتی جهانی کرد. از ویژگی های خاص این شخصیت اعتقاد به اوصاف امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و مهم ترین علائم ظهور نزد شیعه است. این نوشته با روش کتابخانه ای و متکی بر دست نوشته های عثمان بن فودی و تحلیل داده های به دست آمده از منابع در دسترس است. مهم ترین رسالت این پژوهش بررسی اعتقادات مهدوی عثمان بن فودی در محورهای حتمیت ظهور، نسب حضرت، اختصاصات حضرت که همتایی برای ایشان در عالم وجود ندارد و مهم ترین علائم ظهور مثل سفیانی، دجال، خسف پیدا و خورشید گرفتگی که همگی مبتنی بر نوشته های وی است، می باشد و پاسخ به شبهات عده ای که این اعتقادات مهدوی شیخ عثمان بن فودی را برناتافته و در مقام انکار برآمدند.

واژگان کلیدی: نشانه های ظهور، نهضت شیخ زکزکی، عثمان بن فودی، سفیانی، دجال.

۱. دانش آموخته سطح ۴ مهدویت، مرکز تخصصی مهدویت، قم، ایران. (نویسنده مسئول) Rahimi.mohseno@gmail.com

۲. دکترای کلام اسلامی از جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران. abdullahi1357@yahoo.com

مقدمه

از مسائل مهم امروز مسلمانان وحدت کلمه به عنوان علت اساسی قوت هر ملت است، یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های وحدت امت اسلامی اشتراک اعتقادی در بحث مهدویت است که راه گشای مبارزه و استکبار ستیزی مردم آن جوامع است. یکی از دانشمندان از اهل سنت در طول تاریخ غیبت کبری که با برافراشتن پرچم عدالت و استکبارستیزی به اتحاد امت اسلام کمک کرده، شیخ عثمان بن فودی بوده که به عنوان یک عالم برجسته اهل سنت در غرب آفریقا حکومتی برپا کرده و در مدت رهبری خود بر مسلمانان آثار قابل توجهی بر جا گذاشته است. در این نوشتار کلیات آن را با تاکید بر صفات و نشانه‌ها و برکات ظهور مطرح خواهیم کرد.

اهمیت و ضرورت این نوشتار در معرفی و پرداختن به وقایع جهان اسلام با حضور عالمان دینی است که پس از گذشت قرن‌ها هنوز پایه‌های حرکت‌های بعدی امت اسلام است در حدود دویست و پنجاه سال قبل، عثمان بن فودی حکومتی مبتنی بر فقه اهل سنت ایجاد می‌کند پس از دو قرن شیخ زکزاکی با بهره‌گیری از همان حرکت و انقلاب اسلامی ایران در همان منطقه نهضت شیعی برپا می‌کند.

سوال اصلی پژوهش، بررسی چگونگی اعتقاد مهدوی شیخ عثمان بن فودی به عنوان برجسته‌ترین عالم اهل سنت غرب آفریقا است و پاسخ به این سوال که آیا واقعاً چنین اعتقادی دارد یا صرف نسبت دادن به وی است.

در زمینه یا پیشینه موضوع، تنها یک مقاله به عنوان «بررسی و تحلیل دیدگاه‌های مهدوی شیخ عثمان بن فودی» در مجله انتظار موعود شماره ۷۹ وجود دارد که فقط به بحث ولادت، نسب، عصمت و ضرورت وجود حضرت پرداخته شده است؛ ولی در این مقاله، منظومه اندیشه مهدوی عثمان بن فودی در بحث ویژگی‌های حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و علائم حتمی ظهور اشاره شده است. همچنین در مورد دیدگاه‌های شیخ عثمان بن فودی، در مقدمه کتاب «من مؤلفات الشیخ عثمان بن فودی» (نجف علی میرزائی، ۱۹۹۸: ص ۴۳)؛ بحثی در زمینه ولادت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف آن جام گرفته و همچنین نوشته‌ای در شرح و نقد کتاب «الخبر الهادی شیخ عثمان بن فودی» وجود دارد که در آن، به موضوع ولادت حضرت اشاره شده است (عبدالله بلو، ۱۳۹۱: ص ۵۳) که هر دو، بحثی کوتاه و عمومی است؛ ولی آنچه مقاله پیش‌رو را متمایز می‌کند، بحث از صفات و ویژگی‌های اختصاصی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و نشانه‌های ظهور در نوشته‌های شیخ عثمان بن فودی است.

روش پژوهش: از آن جا که در مورد با شخصیت و افکار شیخ عثمان بن فودی هیچ منبع قابل استفاده در دسترس وجود نداشته است و تمام منابع توسط نویسندگان باید از خود کشور نیجریه تهیه می شد؛ تمام مطالب مبتنی بر همان منابع به دست آمده محدود است و این محدودیت باعث شد که برخی از ویژگی های شخصیتی شیخ عثمان و تأثیرات اجتماعی حکومت او و محورهای اصلی آن را نویسندگان نتوانند ارائه دهند.

محور اول: معرفی شیخ عثمان

الف) زیست نامه

نام او عثمان پسر محمد (فودی)^۱ پسر عثمان پسر صالح پسر هارون وجد دهمش به نام موسی (جکل)، رهبر قبیله فلاتی به نام (تورب)^۲ بود که از سرزمین (فوت طورو)^۳ در نیمه قرن هشتم هجری به سوی سرزمین هوسا در کشورهای نیجر و نیجریه هجرت کردند (عبد الله بن فودی، بی تا: ایداع النسخ، ص ۱-۲). شیخ عثمان بن فودی در سال ۱۱۶۸ هجری در کشور نیجر و در شهر مرت^۴ به دنیا آمد (الوزیرجنید، بی تا: ص ۱۶)؛ و در روستای (طِگِل) در کشور نیجریه رشد و نمو کرد (غلاذنتی، ۱۹۹۳: ص ۵۱).

ب) شخصیت علمی عثمان بن فودی

ابتدا معارف اسلامی را در خانه پدری فرا گرفت و توانست قرآن را در بیست سالگی حفظ کند (ابن فودی، ۲۰۱۳: ج ۱، مقدمه).

در مرحله دوم، نزد بسیاری از علمای برجسته تلمذ کرد و شاخه های مختلف علوم و مبانی آن ها را از آنان آموخت. برخی از علوم دینی را از شیخ عبدالرحمن بن احمد فرا گرفت، و کتاب

۱. به معنای فقیه.

2. TOROBBE
3. FUTA TORO
4. Meretta

شعر عشرینیات^۱ و مانند آن را از شیخ عثمان، معروف به «بندوالکبوی» آموخت. در مجلس هاشم الزنفری حاضر شد و تفسیر قرآن را نزد وی تعلیم یافت، و علم حدیث را از دایی اش محمد بن راجی، و المختصر را نزد عمویش، معروف به «بندور» که عالمی با تقوی بود و در سلامت نفس و امر به معروف و نهی از منکر مشهور و الگویی شایسته برای شیخ عثمان بود فرا گرفت (وزیر جنید، بی تا: ص ۱۶).

شیخ عثمان در سیر مطالعات و تحصیل خود، به مرحله اجتهاد در مذهب مالکی رسید (الإلوری، ۱۴۳۵ق/۲۰۱۴م)، شاگردان زیادی تربیت کرده که در فنون علوم اسلامی متبحر شده و آثار زیادی بجا گذاشتند، مانند شیخ عبد الله بن فودی، ۲۰۱ عنوان کتاب و جزوه دارد (احمد سعید و عبد القیوم، ۱۹۹۶: ص ۴۰۴)؛ محمد بلو پسر شیخ عثمان، ۱۵۹ عنوان کتاب و جزوه دارد (همان، ص ۴۰۹)؛ اسماء دختر شیخ ۴۶ اثر دارد (همان، ص ۴۱۷) و شیخ عثمان بن فودی ۱۵۲ اثر دارد (همان، ۱۹۹۶: ص ۳۸۹).

ج) مکتب فکری شیخ عثمان بن فودی

شیخ عثمان بن فودی، مثل بیش تر مردم غرب آفریقا از حوزه اعتقادات اشعری مذهب است، و از حوزه مذاهب فقهی مالکی مذهب. وی در این زمینه می گوید: «يقول العبد الفقير المضطر إلى رحمة ربه عثمان بن محمد بن عثمان الفلاني نسبة، المالكي مذهبا، الأشعري اعتقادا» (ابن فودی، ۲۰۱۳: ج ۲، ص ۱۳۳).

شیخ عثمان بن فودی گرایش صوفیانه داشت و اهل طریقه قادریه بود (الإلوری، ۲۰۱۴: ص ۱۴۰). از این جا اعتقاد وی در مسائل مهدویت به اعتقاد امامیه نزدیک شد؛ چون صوفیان به ولایت اهل بیت علیهم السلام و خلافت باطنی حضرات معصوم اعتقاد دارند (الکونتی، ۲۰۰۲: ص ۵۳۳ و شاهدی، ۱۳۹۷: ص ۲۷۰).

۱. کتاب لغت و مدح پیامبر تالیف الفاززی.

د) ابعاد شخصیتی سیاسی اجتماعی ابن فودی

شیخ عثمان بن فودی، با شروع حرکت انقلابی خود با امر به معروف و نهی از منکر و تدریس و تربیت، جمعیتی را به سمت خود جذب کرد. حاکمان آن دیار نسبت به وی و پیروانش دشمنی می‌ورزیدند؛ ولی رفتار و منش شیخ نسبت به دشمنی آن‌ها زبان نصیحت و مصلحت طلبی بود؛ ولی با توجه به گسترش نفوذ شیخ عثمان در بین مردم و افزایش پیروان شیخ، حکومت، شیخ و یاران او را تحت فشار قرار دادند (محمد بلو، بی تا: ص ۹۵). وقتی حاکمی به نام «یُنف» تصمیم گرفت شیخ را تبعید کند، تمام پیروان وی همراهش هجرت کردند، این حرکت به جنگی میان آن‌ها منجر شد که با پیروزی شیخ و یارانش خاتمه یافت، و این حادثه فصل جدیدی بود برای مناطق نیجریه و نیجر و کامرون (غرب آفریقا)؛ چون ولایات یکی پس از دیگری ساقط شد، و نظام اسلامی به رهبری شیخ عثمان بن فودی در سال ۱۲۱۸ قمری / ۱۸۰۴ میلادی بر پا شد (غلاذنی، ۱۹۹۳: ص ۵۳).

شیخ عثمان بن فودی سیزده سال حکومت کرد و خلافت اسلامی ادامه داشت که با حمله استعمار انگلیسی به سوکوتو در سال ۱۳۱۷ هجری / ۱۹۰۳ میلادی پایان یافت (وزیر جنید، بی تا: ص ۱۳۵).

شخصیت سیاسی- اجتماعی عثمان بن فودی در نظر کشورهای اسلامی اهل سنت، آن چنان برجسته و برای چند صد میلیون، آن چنان تأثیرگذار بوده است که بعد از دو قرن از درگذشت وی، در سال ۱۹۹۵ میلادی توسط جامعة آفریقا^۱ العالمیة و منظمة ایسیسکو^۲، بزرگداشت جهانی راجع به شیخ عثمان بن فودی در خرطوم سودان برگزار و مقالات متعددی در ابعاد مختلف شخصیت او ارائه شد. مجموعه این مقالات در سال ۱۹۹۶ میلادی به نام «بحوث الندوة العالمیة» به چاپ رسید.^۱

۱. مجموعه‌ای شبیه «جامعة المصطفی العالمیة» است که زیر نظر کشورهای اسلامی اداره می‌شود و علاوه بر علوم اسلامی در آن علم طب و علوم طبیعی تدریس می‌شود (اتحاد جامعات العالم الإسلامي member (https://www.fumi-fuiw.org).

۲. سازمان جهانی اسلامی برای آموزش و پرورش، علوم و فرهنگ (آیسیسکو) تحت حمایت سازمان همکاری اسلامی (OIC) فعالیت می‌کند WWW.ISESCO.ORG.

۱. الشیخ عثمان بن فودی (دان فودیو): بحوث الندوة العالمیة التي عقدتها الجامعة بالتعاون مع المنظمة احتفاءً بذكره :

الخرطوم، ۲۶-۲۸ جمادی الآخرة ۱۴۱۶ هـ / ۲۱-۱۹/۵ نومبر ۱۹۹۵ م.

حتمیت ظهور

شیخ عثمان بن فودی تلاش کرد مسائل مهدویت را برجسته کند و جامعه خود را به فهم درست مهدویت نزدیک کند، در زمینه حتمیت ظهور می گوید:

«أن خروج المهدي أمر مقطوع به؛ لأن الأحاديث قد تواترت بـ؛ ظهور مهدی امری مسلم است؛ زیرا احادیث در این زمینه متواتر است» (ابن فودی، بی تا: ص ۱). در عبارت دیگری می گوید: «والأحاديث عن النبي صلى الله عليه وآله وسلم في التنصيص على خروج المهدي من عترته من ولد فاطمة ثابتة» (ابن فودی، بی تا: محمد طن اغی، ص ۳۶؛ الخبر، بی تا: ص ۴ و تنبيه الأمة، بی تا: مرتضی، ص ۳۴ و ۳۶).

شیخ عثمان می گوید: برخی ظهور مهدی را امری مسلم گرفته اند؛ ولی برای عقیده اند که ایشان در گذشته ظاهر شده است و دیگر مهدی ای نداریم در آینده، و آن عمر بن عبد العزیز بود یا کسی دیگر (ابن فودی، بی تا: مرتضی، ص ۳۳). وی در پاسخ این افراد چنین گفته است: تحقیق ثابت کرده است که حرف درست این است که ظهور متأخر است؛ یعنی ظهور بعد از خروج دجال و نزول عیسی رخ خواهد داد (همان، ص ۳۵).

نسب حضرت مهدی

نکته دوم: حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از ذریه پیامبر خدا است و از فرزندان فاطمه علیها السلام چون شبهاتی در زمان او توسط برخی از احادیث ضعیف یا موضوع بوده است؛ مانند «المهدی من ولد العباس عمی» (الطبری، ۱۴۲۸: ص ۲۰۶). شیخ عثمان بن فودی از تعلیق الدار قطنی بر این حدیث یاد کرده که حدیث غریبی است و به محمد بن الولید مولی بنی هاشم منحصر است و معتقد است به آن چه در احادیث منقول از پیامبر اکرم صلى الله عليه وآله وسلم ملاحظه می شود: «مهدی از فرزندان فاطمه، دخترش است». و شیخ ابن فودی به این بسنده نکرده، بلکه به نسب شناسی حضرت مهدی پرداخته است و این که آن حضرت میان فرزندان فاطمه از نسل کیست؟ با تأمل در گفته های ابن فودی مشخص می شود که او به اثبات این که امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از خاندان رسول خدا صلى الله عليه وآله وسلم بوده، بسنده نکرده است. بلکه با بیانات مختلف، ولادت آن حضرت را اعلام کرده است از جمله: «من اولاد الإمام العسکری؛ از فرزندان امام عسکری است»، و عبارت «ووالده الحسن العسکری؛ پدر او حسن عسکری است».

شیخ عثمان بن فودی در نوشته‌های خود می‌گوید: «وی (امام مهدی) از عترت رسول خدا ﷺ است. از فرزندان فاطمه است؛ جدش حسین بن علی بن ابی طالب است، و پدرش حسن عسکری است پسر علی نقی با حرف نون، پسر محمد تقی با حرف تا، پسر امام علی رضا، پسر امام موسی کاظم، پسر امام جعفر صادق، پسر امام محمد باقر، پسر امام زین العابدین علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب» (ابن فودی، بی تا: مرتضی، ص ۳۸، و شعرانی، ۱۴۱۸: ص ۵۶۲ و ابن عربی، ۱۴۱۸: ص ج ۶، ص ۵۱).

رد مدعیان

از جمله کلیاتی که شیخ عثمان به آن پرداخته، مسئله ادعای مهدویت است. این نکته قبل از او بوده و در زمان او هم، کسانی بودند که ادعای این امر عظیم را ادعا کردند، و شیخ عثمان آن‌ها را رد و استدلال شان را باطل و تأکید کرد: «او (حضرت مهدی) نه ابن تومرت است و نه امثال او، از کسانی که ادعای آن دارند تا زمان ما» (ابن فودی، بی تا: ص ۳؛ تنبیه الأمة، بی تا: نا مرتضی، ص ۳۳ و تحذیر الإخوان، ۲۰۱۳: ج ۲، ص ۲۵۵).

صفات و ویژگی‌های حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

بحث صفات حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از مباحث مهم مهدویت است؛ چون از این طریق، مهدی موعود حقیقی از مدعیان دروغیان مشخص می‌شود؛ لذا در آثار تمام جنبه‌های صفات اصلی و جزئی این حضرت توضیح داده شده، تا این که قضیه مهدویت در ابهام باقی نمانده باشد. شیخ عثمان بن فودی در تحقیقات مهدویت، به ویژگی‌ها و صفات امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف توجه داشت و این صفات را معیاری قرار داد که به وسیله آن حق از باطل تشخیص داده شود. وی می‌گوید:

«ولإمام المهدي أوصاف وأسرار لا يتصف بها غيره، وأين دوى الزنبور من نغمة الزبور؛ امام مهدی دارای خصوصیات و اسراری است که هیچ کس نمی‌تواند آن را داشته باشد، و صدای زنبور کجا؟! آهنگ زبور کجاست؟!» (ابن فودی، ۲۰۱۳: ج ۲، ص ۲۴۸).

این عبارت نشانگر نگرش بالای شیخ عثمان به مقام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، دو واژه در این جمله تأمل کنیم «اوصاف» و «اسرار» که هر دو کسی غیر از امام مهدی دارای این‌ها نیست، چه اوصافی و اسراری خواهند بود، و مسلماً اوصاف و اسرار ویژه است که از صفات عموم مومنان بالاتر است.

و نه تنها اوصاف، بلکه اسرار، که این واژه در ادبیات دو مدرسه - شیعه و سنی - مورد استعمال شده، و خصوصاً درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و منظور از این، مقام رفیع اولیای کامل و مقرب خداوند است. این کلمه در ادعیه ماثور غالباً آمده است، مانند زیارت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف که از سید بن طاووس نقل شده است، «السلام علی الحق الجدید... والموقن علی السر والولی للامر» (قمی، ۱۳۷۸: ص ۸۷۵)؛ که این عبارت به مقامی از مقامات حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف اشاره می‌کند که او امین سر خداوند متعال است، و شیخ ابن عربی که شیخ عثمان ابن فودی از او در مسائل مهدویت متأثر شده، مکرراً این واژه را یاد کرده است، در صلوات فرستادن به پیامبر وائمه دوازده گانه و به ویژه حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف می‌گوید: «و علی سر السرائر العلیة» و همچنین می‌گوید: «المتحقق بالأسرار المرتضوية... والمرئی بالأسرار الربوبية» (مرعشی، ۱۴۰۹: ج ۳۳، ص ۱۵۴).

این دو اثر از این دو عالم (شیخ ابن طاووس و شیخ ابن عربی) در باب دعا و زیارت به امری اشاره می‌کند و آن این که ما به ارتباط روحی با امام زمان نیاز داریم و این معنا در برخی از عبارات شیخ عثمان بن فودی یافت می‌شود، همچون این دعا:

«اللهم قدر لنا لقاءه والإجتماع به الإجتماع الحسی الذی یحصل بالأبدان كما قدرت لنا الإجتماع به الإجماع المعنوی الذی یحصل بسلاسل الإسناد بجاه جدّه علیه الصلاة والسلام الذی قال: «توسلوا بجاهی فإن جاهی عند الله عظیم» (ابن فودی، بی تا: ص ۱۹).

صاحب شأن

شیخ عثمان بن فودی، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را به عنوان صاحب الشأن معرفی می‌کند و می‌گوید: و سنورد إن شاء الله تعالی فی هذا الكتاب أدلة العلماء التي تقطع أعناق جميع المدّعين المهدوية قبل ظهور صاحب الشأن «ما انشاء الله در این کتاب مدارک علمایی را ارائه خواهیم داد که گوی - صدای - همه مدعیان مهدویت بریده - قطع - می‌شود قبل از ظهور صاحب الشأن» (ابن فودی، ۲۰۱۳: ج ۲، ص ۲۵۱).

این خصوصیت حکایت از بزرگداشت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف دارد و منظور ایشان از این عبارت آن است که مسئله مهدویت ابهام ندارد، بلکه با شواهد قاطع آن روشن و واضح است که همه مدعیان دروغین و تهمت زننده را از بین می برد.

الغوث و صاحب الوقت:

از جمله ابیات شیخ عثمان به زبان محلی (فولفله) که منظومه اولیای کاملی است که در زمان خود وجود داشته اند، بیتی است که در ذیل می آید:

دِنْفِ سَلِيمَانِ مُدُّ وَاوَاتَادِ لَمُئِيَّا دُلَامُ دُوْ اَمَدَادِ

شیخ در شرح این عبارت توضیح داده است که در میان این اولیای خدا، کسی است که به مقام «قطب الاقطاب» می رسد که «غوث» است و «صاحب الوقت» (سرور زمان) در هر زمان است تا روز قیامت هیچ زمانی از وجود او خالی نیست (ابن مجیل، بی تا: ص ۲۷۵).

این اوصاف تنها با امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف منطبق است و او قطب الاقطاب است، و او صاحب الزمان است. یا عبارت شیخ ابن عربی «أب الوقت مولی الزمان» (مرعشی، ۱۴۰۹: ج ۳۳، ص ۱۵۴) (پدر زمان و صاحب الزمان) و به قول امامیه صاحب عصر است و زمان.

بحث عصمت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف، خاتم الاولیای کامل، ضرورت وجود امام یا قطب الاقطاب، و آخرین خلیفه الهی، از دیدگاه شیخ عثمان گذشت در مقاله نگارندگان به نام «بررسی و تحلیل دیدگاه های مهدوی شیخ عثمان بن فودی» (مجله انتظار موعود، شماره ۷۹) بررسی شده است.

المنتظر

این لقب امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف یکی از خصوصیات مشهور بین مسلمانان است. زیرا دنیا منتظر او است تا آنچه را که فاسد شده است اصلاح کند و شیخ عثمان در آثار خود در جاهایی به این لقب اشاره می کند و می فرماید: «قبل از ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف بزرگ ترین خشکسالی اتفاق می افتد. سپس علت ذکر او را به واژه «منتظر» بیان کرد و گفته است:

«كثرة المدعين أهل الدعوى لذلك قبله كذبا؛ لأن الإمام المنتظر الذی هو الإمام المهدی الحقیقی»
مدعیان دروغین در زمان قبل زیاد هستند، و امام منتظر امام مهدی حقیقی خواهد بود (ابن

فودی، بی تا: وصیه، ص ۸).

به نظر می‌رسد که این لقب برای امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف در زمان شیخ عثمان بن فودی در میان علما رواج داشته و به کار می‌رفته است؛ چنان که استفاده از آن در آثار مهدوی فرزندان شیخ عثمان بن فودی، دیده می‌شود. پسرش، شیخ محمد بلو، کتاب «القول المختصر فی أمر امام المهدي المنتظر» را نوشت (احمد سعید و عبد القیوم، ۱۹۹۶: ص ۴۱۴). پسر دیگرش، شیخ احمد الرفاعی، نیز اثری نگاشت با عنوان: «علامات خروج المهدي» و توضیح داد نهضت ابن فودی به نهضت امام منتظر متصل خواهد شد (أحمد الرفاعی، بی‌تا: ص ۳).

صاحب الغیبة

شیخ عثمان بن فودی در آثار خود آنچه را به مسئله غیبت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف اشاره می‌کند، ذکر کرده و این گونه توضیح داده است:

وقد ظهر في القرن الرابع اللاحق بالقرون الثلاثة الماضية... ثم حدث وانتشرت اهواء سفكت دماء فاختفى، إلى أن يجيء الوقت الموعود؛ او (حضرت مهدی) در قرن چهارمی ملحق به سه قرن گذشته ظاهر شد... سپس هوی وهوس اتفاق افتاد وخون ریخته شد و غایب شد تا زمان موعود (ابن فودی، بی‌تا: ص ۸).

قول او در این زمینه که «در قرن چهارم ظاهر شد»؛ حکایت از غیبت او قبل از آن قرن دارد که با مکتب اهل بیت موافق است که اولین غیبت او در قرن سوم هجری بوده و ظهور او در قرن چهارم به معنای پایان غیبت اوّل و گفته او: «سپس هوی وهوس اتفاق افتاده و خون ریخته شد و گسترش یافت؛ لذا غایب شد» اشاره است به غیبت دوم که تا زمان ظهور فرا رسد و زمین را از عدل و داد پرکند؛ پس از آن که از ظلم و ستم پر شده باشد.

محور سوم: نشانه‌های ظهور

یکی از بحث‌های مهم و اصلی در گذشته و حال بحث نشانه‌های ظهور مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف است، و یکی از این نشانه‌ها معجزه‌اند برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف، و اخبار غیبی است، و تحقق آن، موید آن حضرت به شمار می‌رود که او موعود الاهی می‌باشد و دو مکتب شیعی و اهل تسنن، بیش تر این نشانه‌ها را در منابع خود آورده‌اند، مانند خروج سفیانی، و خسف بیداء (مکانی بین

مکه ومدینه)، نابودی لشکر سفیانی در بیداء، و خورشید گرفتگی (کسوف الشمس) و ماه گرفتگی (خسوف القمر) در غیر وقتشان. در منابع اهل تسنن روایات زیادی راجع به دجال به عنوان یکی از نشانه‌های ظهور ملاحظه می‌شود، و در منابع شیعی کم‌تر و البته در منابع شیعی در مورد ندای آسمانی، و کشته شدن نفس زکیه، روایات فراوان وجود دارد، و در منابع اهل تسنن درباره این دو نشانه اخیر روایات اندکی ملاحظه می‌گردد.

این نشانه‌های ظهور را می‌توان به دو قسمت دسته بندی کرد:

۱. نشانه‌های حتمی، که سند قوی دارد از دو مکتب سنی و شیعی؛

۲. نشانه‌های غیر حتمی

این اصطلاح حتمی و غیرحتمی از برخی روایات گرفته شده (الصدوق، ۱۳۵۹: ج ۲، ص ۶۵۰) و در یک جا این واژه در قرآن کریم آمده است: «وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رِيكٍ حَتْمًا مَّقْضِيًّا» (مریم: ۷۱). راغب اصفهانی می‌گوید: «الحتم: القضاء المقدر» (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ص ۵۵۸) و فخر رازی این کلمه را تفسیر کرده به واجب مفروغ منه (فخر رازی، ۱۴۲۰: ج ۲۱، ص ۵۵۸)؛ واجبی که لابد منه است، و این نشانه‌ها تخلف ناپذیرند، باید اتفاق بیفتند بر خلاف نشانه‌های غیر حتمی که این باید‌ها را ندارند.

شیخ عثمان در آثار وی هر دو قسمت از نشانه‌ها را آورده است، نشانه‌های غیر حتمی (ابن فودی، بی‌تا: ص ۱)؛ ولی او هم مانند مکتب شیعی تأکید فراوان بر علامات حتمی دارد، از آن جمله:

خروج سفیانی

«خروج سفیانی» یکی از نشانه‌های حتمی در منابع دو گروه شیعه و سنی آمده است. سفیانی مردی از نسل ابی سفیان اموی است؛ در سوریه ظاهر می‌شود، و خراب کاری می‌کند، و بی‌گناهان از زنان و بچه‌ها را می‌کشد. وقتی خبر به او می‌رسد که حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ السَّمَوَاتِ ظهور کرده است، سفیانی به سوی مکه لشکرکشی می‌کند؛ اما خداوند لشکر او را در مکانی به نام بیداء نابود می‌کند (الهندی، ۱۴۰۹: ج ۱۴، ص ۲۷۲). در منابع شیعه شیخ طوسی روایتی آورده که با سندی به ابی حمزه ثمالی می‌رسد. وی می‌گوید: «به ابی عبد الله عَلَيْهِ السَّلَامُ گفتم: ابو جعفر می‌فرماید: «خروج سفیانی از حتمیات است...» ابو عبد الله فرمود: «اختلاف بین بنی فلان از حتمیات است...» (طوسی، بی‌تا: ص ۴۳۵).

سفیانی در عبارات شیخ ابن فودی

شیخ عثمان بن فودی، خروج سفیانی را از نشانه‌های قوی دانسته، بلکه قضیه سفیانی را معیاری قرار داده است برای تشخیص مهدی موعود حقیقی از غیر حقیقی. لذا هر که ادعای مهدویت کند یا برای او مهدویت ادعا شود و قضیه خروج سفیانی در کار نباشد، ادعای باطل است، و انحراف از مهدویت درست است. وی در شش مورد این قضیه را ثابت کرده (ابن فودی، ۲۰۱۳: ج ۲، ص ۲۵۷ و ۲۵۸ و ۲۵۹) و (همان، بی‌تا: محمد طن اغی، ص ۴۳ و ۴۵ و ۴۶). بر این اساس، شیخ عثمان در این نشانه و حتمی بودن این، با امامیه یک قول دارند.

خسف بیداء

بیش تر مؤلفان در مهدویت، نشانه خسف بیداء را جدا از نشانه خروج سفیانی یاد می‌کنند؛ ولی ارتباط دارند؛ چون لشکری که در بیداء نابود می‌شوند لشکر سفیانی است، و این خسف بیداء از نشانه‌های حتمی در منابع فریقین آمده است:

مسلم در صحیح خود روایت کرده است که دو نفر از ام مومنان، ام سلمه راجع به لشکری که در زمین فرو می‌روند، پرسیدند، او گفت: پیامبر ﷺ فرمود: «شخصی به خانه خدا پناه خواهد برد، لشکری به سوی او فرستاده می‌شود، و آن لشکر به بیداء که رسید، در آن سر زمین فرو خواهد رفت...» (مسلم، ۱۴۱۲: ج ۴، ص ۲۲۰۹) و از منابع شیعی شیخ نعمانی روایت از امام صادق علیه السلام آورده است: «از اموری که باید باشد قبل از ظهور، خروج سفیانی و خسف بیداء است» (نعمانی، ۱۳۹۷: ص ۲۶۴).

شیخ عثمان بن فودی نشانه خسف بیداء را در چند جا آورده است:

«وَأَنَّ يَخْسَفُ بَجَيْشِهِ (السفیانی) الذی یرسل إلی المهدی عَنْكَ اللَّهُ تَعَالَى وَرَحْمَةُ الشَّرِيفِ بِالْبِيدَاءِ بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ فَلَا يَبْجُو مِنْهُمُ إِلَّا اثْنَانِ؛ وَلشکری که سفیانی به دنبال مهدی می‌فرستد در بیداء به زمین فرو می‌روند، و فقط دو نفر نجات می‌یابند» (ابن فودی، بی‌تا: محمد طن اغی، ص ۴۳ و مختارات، ۲۰۱۳: ص ۲۵۷). به عبارت دیگر: «وَالْخَسْفُ بِالْجَيْشِ الذی یُخْرَجُ لِمَحَارِبَتِهِ؛ واز نشانه‌های ظهور نابود کردن لشکری که با قصد جنگ با حضرت مهدی عَنْكَ اللَّهُ تَعَالَى وَرَحْمَةُ الشَّرِيفِ خروج می‌کند» (ابن فودی، بی‌تا: محمد طن اغی، ص ۴۶ و مختارات، ۲۰۱۳: ص ۲۵۹).

خورشید گرفتگی و ماه گرفتگی

از نشانه‌های ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف که هر دو گروه در مورد آن بحث کردند، خورشید گرفتگی در نیمه ماه و ماه گرفتگی در آخر ماه است. برای این که نشانه و نشانه‌ای از ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف باشد و دو روایت از هر دو گروه می‌آوریم:

الدرقطنی در سنن خود، از محمد بن علی چنین روایت کرده است:

مهدی ما دو نشانه دارد که از زمان آفرینش آسمان‌ها و زمین رخ نداده است: ماه در روز خسوف می‌شود. شب اول ماه مبارک رمضان و خورشید در وسط آن گرفتار می‌شود و از زمانی که خداوند آسمان‌ها و زمین را آفریده است، چنین نشده است (الدارقطنی، ۱۴۲۶: ص ۳۰۸).

ب) از منابع امامیه:

کلینی از سهل بن زیاد و او از احمد بن محمد بن ابی نصر و او از ثعلبه بن میمون و او از بدر بن خلیل ازدی چنین روایت کرده است:

من نزد ابوجعفر عليه السلام نشسته بودم؛ حضرت فرمود: «دو نشانه قبل از ظهور قائم عجل الله تعالی فرجه الشريف از زمان هبوط حضرت آدم بر زمین رخ نداده است: خورشید در نیمه ماه رمضان گرفته می‌شود و ماه در پایان آن است». مردی گفت: ای فرزند رسول خدا! خورشید در پایان ماه گرفت و ماه در نیمه است؟ ابوجعفر عليه السلام گفت: «می‌دانم چه می‌گویی، اما این دو نشانه‌ای است که از زمان نزول آدم عليه السلام رخ نداده است» (الکلینی، ۱۴۰۷: ج ۸، ص ۲۱۲).

نظر شیخ ابن فودی راجع به نشانه خورشید و ماه گرفتگی

حدیث الدرقطنی همان است که شیخ عثمان بن فودی ذکر کرده است (ابن فودی، بی تا: ص ۴۰) و همین طور وقتی نشانه‌های ظهور را ذکر می‌کند، ماه گرفتگی را در ماه رمضان ذکر می‌کند (ابن فودی، ۲۰۱۳: ج ۲، ص ۲۵۸) و در جای دیگر، وقتی فتنه‌هایی قبل از ظهور را ذکر می‌کند می‌گوید: «خورشید گرفتگی در نصف رمضان، و ماه گرفتگی در اولش» (همان، ص ۲۵۹). یعنی این علامت یکی از بارزترین نشانه‌هاست؛ چرا که خسوف و کسوف در زمان معین ماه مبارک رمضان است، و در نصف آن اتفاق می‌افتد، و چون این بر خلاف عادت است، معجزه امام زمان به شمار می‌رود.

ظهور دجال

ظهور دجال یکی از نشانه‌های ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به شمار می‌رود و بیش تر روایات مربوط به آن، در منابع اهل سنت آمده است و اکثر آن‌ها در بحث اشراط ساعت بدون ذکر مهدی صادر شده است و قاتل دجال را عیسی بن مریم دانسته‌اند؛ ولی در روایات امامیه حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف قاتل دجال است، شیخ عثمان بن فودی در آثار خود در چند جا از دجال یاد کرده است که به ذکر و بحث آن، می‌پردازیم و اینک دو نمونه از احادیث صادره از شیعه و سنی را می‌آوریم:

از منابع اهل سنت:

احمد بن حنبل از جابر بن عبدالله انصاری حدیثی با سند نقل کرده است:

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «دجال ظهور می‌کند... سپس عیسی بن مریم نازل می‌شود در وقت سحر ندا می‌دهد و می‌گوید: ای مردم! چه چیزی شما را از بیرون رفتن نزد دروغگوی بدخواه باز می‌دارد؟ می‌گویند: این مرد جن است؛ سپس عیسی بن مریم را می‌بینند و نماز برپا می‌شود. به او گفته می‌شود: ای روح الله! پیش بیا! پس می‌گوید: بگذار امامت پیش بیاید و تو را رهبری کند. وقتی نماز صبح را می‌خواند، نزد او بیرون می‌روند. فرمود: چون دروغگورا ببیند، مانند نمک در آب می‌ریزد پس به سوی او می‌رود و او را می‌کشد تا آن جا که درخت و سنگ صدا می‌زد: ای روح خدا! این یهودی است. پس کسی را که از او پیروی می‌کرد، رها نمی‌کرد، مگر این که او را بکشد» (ابن حنبل، بی تا: ج ۲۳، ص ۲۱۲، ح ۱۴۹۵۴).

از منابع امامیه:

شیخ صدوق در کمال الدین به سند خود از نزال بن سبره چنین روایت کرده است:

علی بن ابیطالب علیه السلام به ما خطاب کرد و پس خدا را شکر کرد و او را حمد و برای محمد و آل او دعا کرد و گفت: ای مردم! قبل از این که مرا از دست بدهید، از من بپرسید. پس صعصعة بن صوحان برخاست و گفت: ای امیرالمؤمنین! دجال کی بیرون می‌آید؟ سپس امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: خداوند متعال او را در شام می‌کشد... به دست آن که عیسی بن مریم پشت سر او نماز می‌گردد. نزال بن سبره پس از اتمام سخن گفت: به صعصعة بن صوحان گفتیم: ای صعصعه! منظور امیرالمؤمنین علیه السلام از این سخن چیست؟ صعصعه گفت: ای صبرا، کسی که عیسی بن

مریم پشت سر او نماز می‌گزارد، دوازدهمین اهل بیت و نهمین فرزند حسین بن علی علیه السلام است و او خورشیدی است که از مغرب طلوع می‌کند. در گوشه و حرم ظاهر می‌شود و زمین را پاک می‌کند و ترازوی عدل را می‌گذارد تا به کسی ظلم نکند (الصدوق، ۱۳۵۹: ج ۲، ص ۵۲۵).

همان طور که در این دو حدیث از امامیه و اهل سنت دیدیم دجال بر اساس اعتقاد به یک شخص، مصادف با ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و هبوط حضرت عیسی بن مریم علیه السلام است. شاید به همین دلیل برخی آن را نشانه ظهور می‌دانند و بر اساس اکثر روایات اهل سنت پیامبر خدا عیسی علیه السلام است که دجال را می‌کشد؛ همان طور که در روایت احمد بن حنبل آمده است. و بر اساس روایات امامیه، مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف قاتل دجال است و می‌توان آن‌ها را جمع کرد: حتی اگر پیامبر خدا عیسی مبشر قتل دجال شده باشد، قتل را می‌توان به امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نسبت داد؛ چون او امام است، و پیامبر خدا عیسی علیه السلام تابع اوست و این روایت احمد بن حنبل صریحاً به این مطلب پرداخته است، و در دو صحیح (بخاری و مسلم) ثابت شده است.

دیدگاه بن فودی راجع به دجال:

شیخ عثمان بن فودی در مورد دجال بسیار تحقیق کرده و عام‌ترین نظر او آن است که دجال از نشانه‌های قیامت است و در برخی از آن‌ها از امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف یاد شده است. وی بابی در ظهور دجال نوشته که باب پنجم است و عنوان آن این است: «در ذکر آنچه در ظهور دجال لعنت خدا بر او! وارد شد» و در آن پنج مطلب را مطرح کرده است:

۱. توضیح علامت خروج او؛

۲. اظهار محل خروج وی؛

۳. توضیح ادله گوینده دجال ابن صیاد، و ادله گویندگان چیز دیگر؛

۴. توضیح این‌که در تمام کشور به جز مکه و مدینه سیاحت می‌کند؛

۵. توضیح آنچه او را از فتنه‌ها نجات می‌دهد.

در مجموع از امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف خبری نیست، مگر حدیثی که احمد در مورد نماز صبح به امامت امام مسلمین به آن اشاره کرد؛ چنان‌که شیخ عثمان در مطلب چهارم به آن اشاره کرده است (ابن فودی، بی‌تا: مرتضی، ص ۵۰).

شیخ عثمان یکی از ملاک‌های شناخت مهدی موعود را مصادف شدن ظهور او با ظهور دجال می‌داند که در پاسخ به کسانی که می‌گویند مهدی گذشته و زمان او تمام شده است؛ در مورد چهارم می‌گوید: «علم به این که صواب این است که مهدی رضی الله عنه تا زمان ظهور دجال و نزول حضرت عیسی علیه السلام تأخیر می‌کند» (ابن فودی، بی تا: ص ۲).

محور چهارم: برکات ظهور

همه دنیا منتظر منجی هستند که جهان را از آلودگی‌های ظلم و ستم نجات دهد. این عقیده مشترک بین همه انسان‌هاست، این منجی در دین اسلام امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است. با ظهور و قیام او، آرزوی انبیا، ائمه و مصلحان مبنی بر به ارث برده شدن زمین با شفاعت بندگان صالح الاهی برآورده می‌شود. تا مردم به عدالت بپردازند و تمام زمین از آن خدای پروردگار جهانیان و تحت کنترل توحید است و کلام خدا برترین و کلمه کفر پست‌ترین است. آن‌گاه که حق آمد و باطل از بین رفت. همانا باطل نابود شد، و دین خدا بر همه ادیان غالب است؛ هر چند کافران و مشرکان از آن کراهت داشته باشند، و خداوند بر مستضعفان زمین منت می‌گذارد و آنان را امامان و پیشوایان می‌کند. چه نعمتی بالاتر از این؟

اللَّهُمَّ ارِنِي الطَّلْعَةَ الرَّشِيدَةَ، وَالْعُرَّةَ الْحَمِيدَةَ، وَاکْحِلْ نَاطِرِي بِنَظْرَةٍ مَنِّي إِلَيْهِ، وَعَجِّلْ فَرَجَهُ، وَسَهِّلْ مَخْرَجَهُ؛ اللَّهُمَّ إِنَّا نَرْغَبُ إِلَيْكَ فِي دَوْلَةٍ كَرِيمَةٍ تُعَرِّبُهَا الْإِسْلَامَ وَأَهْلَهُ وَتُذِلُّهَا التِّفَاقَ وَأَهْلَهُ وَتَجْعَلُنَا فِيهَا مِنَ الدُّعَاةِ إِلَى طَاعَتِكَ وَالْقَادَةِ إِلَى سَبِيلِكَ وَتَرْزُقُنَا بِهَا كَرَامَةَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ .

آنچه شیخ عثمان از این آثار و برکات ثبت کرده است، ذکر خواهیم کرد:

پر کردن زمین از عدل و داد

یکی از آشکارترین و مشهورترین کارهایی که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف انجام می‌دهد، این است که زمین را پس از پر شدن از ظلم و جور از عدل و داد پر می‌کند. این حدیث قبلاً ذکر شد و این عدالت است که همه پیامبران در پی استقرار پایه‌های آن و اعمال آن بر روی زمین بودند و شرایط به آن‌ها کمک نکرد تا آرزوی خود یعنی حاکمیت تمام زمین را از آن خدا محقق کنند. و همه کوشش‌های آنان مقدمه و یاری شد برای برپایی دولت آل محمد صلی الله علیه و آله در آخرالزمان

خداوند متعال می‌فرماید: ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾ (سوره حدید: ۲۶).

مصدق اتم اجرای عدالت توسط مردم پس از ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشريف است.

شیخ عثمان بن فودی در کتاب «تنبيه الامة» از الطیالیسی چنین روایت کرده است:

«... و امانت در زمین است تا شیر با شتر، ببر با گاو، گرگ با گوسفندان و پسران با مارها بازی

می‌کنند تا به یکدیگر آسیبی نرسانند» (ابن فودی، بی‌تا: مرتضی، ص ۵۵).

آنچه را او با گنجاندن عدالت و نتایج آن به وضوح بیان می‌کند امنیت و صداقت بین خود انسان‌ها و بین آن‌ها و حیوانات، را شامل می‌شود. بی‌تردید حیوانات، گوسفندان و شیرهایی که در یک مکان چرا می‌کنند، خوشحال خواهند شد در زمانی زندگی می‌کنند که زمین پس از مرگش با ظلم و ستم، به عدل خود زنده شده است. شیخ عثمان بن فودی در این کار عظیمی که امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف انجام خواهد داد، چنین توضیح می‌دهد:

واعلموا أنه لا بد من خروج المهدي عجل الله تعالی فرجه الشريف، لكن لا يخرج حتى تملأ الأرض جوراً وظلماً فيملأها قسماً

وعدلاً؛ و بدانید که مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف باید ظهور کند، ولی تا زمانی که زمین پر نشود با ظلم و ستم

ظهور نمی‌کند و آن را از عدل و داد پر می‌کند (ابن فودی، بی‌تا: ص ۷، و کتاب نصیحة أهل

الزمان، بی‌تا: نا محمد طن اغی، ص ۳۷).

پس مسئله پر شدن زمین از عدل و داد به امامت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف است. شیخ عثمان معتقد است که چنین کاری در نوع خود بی‌نظیر است و می‌فرماید: «وأنه يملك الأرض شرقها وغربها و يملأها عدلاً لم يسمع بمثله؛ و او مالک زمین از مشرق و مغرب است و آن را پر از عدل و داد می‌کند که مانند آن نشنیده است (نصیحة أهل الزمان، ص ۴۳). آری، پیامبران و صالحانی بودند که عدالت را در برخی مناطق برپا کردند؛ اما امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف عدالت را در سراسر زمین برقرار می‌کند و تا به حال چنین چیزی محقق نشده است.

فراوانی نعمت در کلام بن فودی

از آثار ظهور و برکات روز موعود، فراوانی نعمت است. شیخ عثمان روایت طیالیسی را یاد کرده است: «... و يفيض المال ...؛ ثروت را پخش می‌کند.» با اینکه این حدیث در نزول پیامبر خدا

عیسی آمده است؛ می‌توان به آن، استدلال کرد؛ چرا که پیامبر عیسی تنها به عنوان یاور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نازل می‌شود.

در این زمینه از هر دو گروه شیعه و سنی احادیث فراوانی وارد شده است؛ مانند این حدیث از اهل سنت:

«امت من از نعمتی برخوردار خواهند شد که هرگز به آن نعمت نرسیده‌اند و آسمان بر آنان باران فراوان می‌فرستد و زمین هیچ یک از گیاهان خود را بدون پرورش آن رها نمی‌کند و مال در آن روز پایمال می‌شود. مرد می‌ایستد و می‌گوید: ای مهدی! به من بده؛ می‌گوید: بگیر (السلمی، ۱۴۱۶: ص ۱۴۱).

از این گونه احادیث درمی‌یابیم که زمان ظهور، زمان برکت و فراوانی نعمت است، به گونه‌ای که پیش از آن امت این همه نعمت ندیده، و علت کمبود نعمت، کفر و گناه است. در دعای کامل می‌خوانیم: «اللَّهُمَّ أَغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تَغَيَّرُ النِّعَمُ»؛ و چون زمان ظهور، زمان ایمان است. نه آسمان از بارانش بخیل است و نه زمین از گیاهانش؛ مال در دسترس است تا نیازمندان بی‌نیاز شوند. در صحیح مسلم است که امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، بی‌شمار مال به مردم می‌دهد و از جابر بن عبدالله انصاری به نقل از رسول خدا صلى الله عليه وآله وسلم می‌فرماید: «در آخر الزمان خلیفه‌ای ظهور می‌کند و به او عطا می‌شود. پول به تعداد بی‌شماری» (النیشابوری، ۱۴۱۸: ج ۴، ص ۲۲-۴۳).

نجات از اختلاف

از آثار و برکات ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آن است که مردم را از فتنه‌ها و اختلافات نجات می‌دهد. بنابراین، با هم برادر می‌شوند و آثار برادری بین آن‌ها ظاهر می‌شود؛ چنان که در روایات دو گروه شیعه و سنی آمده است:

علی بن ابی طالب عليه السلام می‌فرماید:

گفتم: ای رسول خدا! آیا از ما - آل محمد - مهدی هست یا از دیگران؟ رسول خدا صلى الله عليه وآله وسلم فرمود: نه، بلکه به وسیله ما خداوند بر دین مهر می‌زند؛ همان گونه که خداوند به وسیله ما آن را گشود و به وسیله ما از فتنه نجات می‌یابند؛ همان گونه که از شرک نجات یافتند و به وسیله ما خداوند دل‌هایشان را پس از دشمنی و سوسه برادرانه محشور می‌کند؛ همچنان که ما دل‌هایشان را پس از

دشمنی شرک محشور می‌کنیم (الهیثمی، ۱۹۶۵: ج ۷، ص ۳۱۶ و المجلسی، ۱۴۰۳: ج ۵، ص ۹۳).
 نیز پس از دشمنی فتنه، با هم برادر شدند، چنان که آن‌ها پس از دشمنی برادر شدند.
 شیخ عثمان به این برکاتی که در ایام ظهور گسترش می‌یابد، از جمله رفع فتنه‌ها پس از
 تشدید آن بر مسلمانان قبل از ظهور تصریح کرده و گفته است: «فراوانی فتنه‌ها، و نبود کردن
 سنت‌ها، احیای بدعت‌ها و ترک امر به معروف و نهی از منکر از مقدمات ظهور مهدی است»
 (ابن فودی، الخبر، بی‌تا: ص ۱۷). از جمله این فتنه‌های شدید بر مسلمانان از سوی کافران
 است، چنان که شیخ می‌گوید: «تا آن که نزدیک است مرگ را به خاطر فتنه انتخاب کنند» (ابن
 فودی، المحذورات، بی‌تا: ص ۸). سپس آسودگی با سرازیر شدن آسایش بر مسلمانان حاصل
 می‌شود و با ظهور خود نزاع‌ها و فتنه‌ها از جمله فتنه دجال با کشتن او پایان می‌یابد. «ویمح الله
 الکفر بأرضه؛ کفر را از روی زمین نابود می‌کند» (ابن فودی، ۲۰۱۳: ج ۲، ص ۱۵۵). و سنت‌ها را
 زنده می‌کند و بدعت‌ها را پایان می‌دهد و امر به معروف و نهی از منکر را برقرار می‌کند؛ چنان که
 خداوند متعال فرموده: ﴿الَّذِينَ إِِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ
 وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ﴾ (حج: ۴۱). امام مهدی عَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَى مصداق کامل این آیه است.

بدین ترتیب، شیخ عثمان در جای دیگر توضیح داده است که از آثار و برکات ظهور حضرت
 مهدی، از بین رفتن فرقه‌ها و اختلافات و بازگشت به اسلام ناب محمدی است.
 آنچه گفته شد گویای همگرایی دیدگاه شیخ عثمان و مکتب امامیه در آثار و برکات تجلی از
 قبیل پرکردن زمین از عدل و داد، اقامه نماز، ادای زکات و امر به معروف و نهی از منکر است تا
 جایی که برکات و نتایج این تلاش همه انسان‌ها حتی حیوانات را شامل می‌شود و رزق و روزی و
 مال افزایش می‌یابد؛ به طوری که همه مردم می‌توانند آن‌ها را مهار کنند. رفع فتنه‌ها، از بین
 رفتن دشمنی‌ها و کینه‌ها و جایگزینی آن‌ها با برادری و همکاری، عبادت کردن خدای یگانه
 حدود الهی ثابت و اهداف انبیا و صالحان محقق می‌گردد.

نتیجه‌گیری

در آثار شیخ عثمان بن فودی درباره اوصاف و ویژگی‌های حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، نشانه‌های ظهور و آثار ظهور حضرت، مطالبی دال بر اشتراک اعتقاد وی با شیعه وجود دارد. البته به نظر می‌رسد این اعتقاد بر اساس رویکرد عرفانی وی به ضرورت وجود انسان کامل و خلیفه الله است. نظر ایشان ظاهراً از منابع اهل سنت که به تناوب این مباحث را مطرح کرده‌اند؛ متأثر است. برخی به شیخ عثمان اشکالاتی داشتند، دال بر برگشت وی از عقیده شیعی نسبت به امام زمان؛ ولی مطالب فراوان و متعدد وی در آثار متعدد این دیدگاه را مردود دانسته است.

این پاسخ در مورد شبهه اشتراک او در صفات حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و بطلان تعیین زمان ظهور نیز جاری است؛ چرا که وقتی شیخ عثمان به بطلان احتمالات توقیت ظهور رسید، قاطعانه آن را باطل دانست. در مورد نشانه‌های ظهور از قبیل سفیانی و خسف بیدا و دجال و خورشید گرفتگی هم مطالب شیخ عثمان فودی به شیعه شباهت بیش‌تری داشت.

منابع:

۱. ابن حنبل، أحمد بن محمد (بی تا). *مسند أحمد*، محقق: شعيب الأرنؤوط، لبنان، الناشر مؤسسه الرسالة لبنان.
۲. أحمد الرفاعي (بی تا). *علامات خروج المهدي*، نیجریه، مخطوطات موزه وزیر جنید صکتو.
۳. ابن فودی، عثمان (بی تا). *نصيحة أهل الزمان للشيخ عثمان بن فودي قائد النهضة الإسلامية الكبرى في القارة الإفريقية*، نیجریه، طبع علی نفقة الحاج محمد طن إغی ظامير يرو صکتو.
۴. _____ (بی تا). *الخبر الهادي إلى أمور الإمام المهدي*، نسخة المتحف التاريخي الوزير جنید صکتو، قم، موجود در کتابخانه مرکز تخصصی مهدویت قم.
۵. _____ (بی تا). *تنبيه الأمة على قرب هجوم أسرار الساعة*، طبع علی نفقة الحاج محمد مرتضى ابن معلم المصطفى قوفر مركی صکتو، قم، موجود در کتابخانه مرکز تخصصی مهدویت قم.
۶. _____ (۲۰۱۳م). *مختارات من مؤلفات الشيخ عثمان بن فودي*، محقق: مركز الدراسات الإسلامية جامعة عثمان ابن فودي، نیجریه، طبعه دار إقرأ للطباعة والنشر.
۷. _____ (بی تا). *وصية الشيخ عثمان ابن فودي*، نیجریه، الناشر منجو مصطفى جوكولو ابن أمير غواند الحاج هارون الرشيد، مطبعة غسكيا كوفريشن ليميتد زاريا.
۸. _____ (بی تا). *المحذورات من علامات المهدي آخر الزمان*، نسخة المتحف التاريخي الوزير جنید صکتو، قم، موجود در کتابخانه مرکز تخصصی مهدویت قم.
۹. ابن عربي، محیی الدين (۱۴۱۸ق-۱۹۹۸م). *الفتوحات المكية*، محقق: دار إحياء التراث الإسلامي، بيروت، الناشر دار إحياء التراث العربي.
۱۰. الإلوری، آدم (۱۴۳۵ق-۲۰۱۴م). *الإسلام في نيجيريا والشيخ عثمان بن فودي الفولاني*، مصر-لبنان، الناشر دار الكتاب المصري.
۱۱. بلو، عبدالله؛ يوسفیان، مهدي ورحيمي جعفری، محسن (زمستان ۱۴۰۱). *بررسی و تحلیل دیدگاه‌های مهدوی شیخ عثمان بن فودی*، مجله انتظار موعود، فصلنامه علمی - پژوهشی سال بیست و دوم ۱۴۰۱، شماره ۷۹.
۱۲. بلو، محمد بن عثمان بن فودی (بی تا). *الإنفاق الميسور في تاريخ بلاد التكرور*، نیجریه، طبع علی نفقة الحاج محمد طن إغی ظامير يرو صکتو.

١٣. ثنب، ابن مجيل (بى تا). *كنز الأولاد والذرى فى تاريخ الأجداد والديار من قبائل الفلان*، نيجريه، نسخة مكتبة الشيخ بشير براء صكتو.
١٤. الرازى، محمد بن عمر (١٤٢٠ق). *التفسير الكبير تحقيق مكتب تحقيق دار إحياء التراث العربى*، الناشر دار إحياء تراث العربى.
١٥. الراغب، الإصفهاني، حسين بن محمد (١٤١٢ق). *مفردات ألفاظ القرآن*، الناشر دار الشامية، بيروت، الطبعة الأولى.
١٦. شاهدى، سيد محمد (١٣٩٧). *تصوف در غرب آفريقا وتأثير پذيرى از مكتب اهل البيت*، قم، ناشر ذوى القربى.
١٧. الشعرانى، عبد الوهاب (١٤١٨ق-١٩٩٧م). *اليواقيت والجواهر فى بيان عقائد الأكابر*، بيروت لبنان، دار إحياء التراث العربى.
١٨. صدوق، محمد بن على (١٣٩٥ق). *كمال الدين وتمام النعمة*، محقق / مصحح: غفارى، على اكبر مكان الطبع، تهران.
١٩. طبرى، محب الدين (١٤٢٨ق). *ذخائر العقبى فى مناقب ذوى القربى*، قم، مؤسسه دار الكتب الاسلاميه.
٢٠. عمر أحمد سعيد و عبدالقيوم عبدالحليم (١٤١٧ق-١٩٩٦م). *الشيخ عثمان بن فودى بحوث الندة العالمية التى عقدتها جامعة إفريقيا العالمية*، خرطوم، إصدار جامعة إفريقيا العالمية ومنظمة الإيسيسكو.
٢١. غلادنتى، شيخو أحمد سعيد (١٤١٤ق-١٩٩٣م). *حركة اللغة العربية وآدابها فى نيجيريا*، نيجريه، بى نا.
٢٢. قمى، شيخ عباس (١٣٧٨). *مفاتيح الجنان*، قم، انتشارات هلال.
٢٣. المجلسى، محمد باقر (١٤٠٣). *بحار الأنوار*، تحقيق: مجموعة من المحققين، بيروت، النشر دار إحياء التراث العربى .
٢٤. الوزير، جنيد (بى تا). *ضبط الملتقطات*، نسخة المتحف التاريخى الوزير جنيد صكتو.
٢٥. الهندى، علاء الدين بن حسام الدين (١٩٨٩م). *كنز العمال*، بى جا، مؤسسة الرسالة.
٢٦. الهيتمى، أحمد بن حجر (١٩٦٥م). *الصوائق المحرقة فى الرد على أهل البدع والزندقة*، مصر، للمحدث، مكتبة القاهرة.
٢٧. نعمانى، محمد بن ابراهيم (١٣٩٧ق). *الغيبة للنعمانى*، محقق: غفارى، تهران، مكتبة الصدوق.
٢٨. النيشابورى، محمد بن عبدالله (١٤١٨ق). *المستدرک على الصحيحين ومعه تلخيص الذهبى*، بى جا، دار المعرفة .